

LUND
UNIVERSITY

SGEL36
HT- 2016
Handledare: Henrik Gutzon Larsen

Planering för social blandning

En diskurs om grannskapseffekter och stadsförnyelse

Planning for social mix
A discourse on neighbourhood effects and urban renewal

Astrid Bachs

Lunds universitet
Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi

Abstract

Strategies and goals of social mix as a mean to fight against problems that are connected to segregation has had an upsurge since the beginning of 2000 in urban planning. The aim of this study is to acknowledge and furthermore problematize the dominant discourse of a planning for social mix. The logic behind the political discourse is that heterogeneous areas brings better life chances for people, which has been criticized by many academics in the field. This essay is built on a critical agenda and the theory represents two different types of rhetoric that surrounds the political discourse. The first sees social mixing as a solution of problems connected to segregation and the other sees it as a strategy for gentrification. Some scholars mean that the first type of rhetoric is used to cover processes of gentrification. To fulfil the purpose a discourse analysis is used to look at strategic planning documents from Malmö municipality. I argue that a certain discourse of a planning for social mix is institutionalized in Malmö municipality, which means that the strategies are taken as a “natural” way to achieve a coherent city. I also argue that when the discourse becomes concrete in the urban spaces conflicting discourses proves.

Keywords: social mix, planning, discourse analysis, Malmö municipality

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställning	2
1.2 Disposition	2
2. Teori och tidigare forskning	3
2.1 Social blandning	3
2.2 Grannskapseffekter	5
2.2.1 Grannskapets betydelse	6
2.2.2 Rumslig närhet och social distans	8
2.3 Boendesegregation i Sverige	8
2.4 Stadsförnyelse genom social blandning	10
2.5 Uppsatsens utgångspunkter	12
3. Metodologi	13
3.1 Diskursanalys	13
3.2 Diskursanalytiska begrepp	15
3.3 Malmö stad som fall	16
3.4 Presentation av empiriskt material	18
3.5 Materialdiskussion	19
3.6 Kategorisering och sortering av empiriskt material	20
4. Planering för social blandning	22
4.1 Social blandning blir nationellt mål	22
4.2 Social blandning tar form i Malmö stads översiktliga planering	23
4.3 Social blandning i Malmö stads planering idag	26
5. Malmö stads berättelse om social blandning	28
5.1 Bygga bort fysiska och sociala barriärer	28
5.2 Grannskapseffekter	30
5.3 Förnyelse och attraktivitet	31
6. Social blandning i Holma och Kroksbäck	33
6.1 Läkande och sammanlänkande strategier	33
6.2 Diskursen konkretiseras och motsätts	35
7. Slutsats	38
7.1 Reflektioner	39
Referenser	40

1. Inledning

Under min tid som samhällsplanerestudent har jag ofta funderat över vad det är som formar strategier och visioner om samhällsutveckling. Genom historien finns det många exempel på där det riktats kritik mot ett visst sätt att planera. Miljonprogramsområdena är ett ofta använt exempel där den rationella synen på planering och boende i efterhand fått kritik för att ensidigheten i områdena lett till bland annat negativa sociala effekter.

Idéer om att skapa socialt blandade bostadsområden har länge funnits med som ett led i stadsutvecklingen i Sverige och i andra länder. Sedan början av 2000-talet har ett främjande av socialt blandade områden som ett sätt att motverka negativa effekter av rumslig segregation fått allt större utrymme inom den svenska planeringen. Vem vill inte ha en blandad stad där olika sociala grupper möts, där toleransen är hög och där resurser är jämt fördelade i stadsrummet? Men vad menas egentligen med blandning, varför är det ett planeringsideal och vad leder det till för strategier? I plandokument formuleras det som självklarheter utan vidare förklaringar vilket gör att det framställs som en apolitisk process.

Forskning på området visar att det finns två olika typer av retorik kring diskursen om social blandning. Den ena handlar om att det är en lösning på urbana problem som anses uppkomma från rumslig segregation och den andra är att social blandning används som strategi för att skapa ekonomisk tillväxt och är ett led i gentrifieringsprocesser. I en retorik om social blandning döljer sig flera andra processer som i själva verket motverkar det som från början skulle angripas. Utgångspunkten för denna uppsats är att det inom planeringspolitiken finns en rådande diskurs om social blandning. Det finns en politisk tilltro till att heterogena områden medför positiva effekter för människorna inom ett bostadsområde, något som många forskare menar att det inte finns empiriskt stöd för. Det finns ett glapp mellan den politiska diskursen om social blandning och (delar av) forskningen. Det är i denna diskrepans som mitt intresse för ämnet växte och ledde mig in på frågan om hur det kommer sig att den politiska tilltron till social blandning är så pass stark.

1.1 Syfte och frågeställning

Jag är intresserad av att titta på bakgrundsfaktorer som formar dagens urbana planeringstrategier och ideal om social blandning. Syftet är att synliggöra och problematisera rådande diskurs om planering för social blandning. För att göra detta analyseras planeringsdokument från Malmö stad. Med en diskursanalytisk förståelse önskar jag synliggöra och problematisera den dominerande diskursen genom att analysera retoriska begrepp som omger social blandning. Syftet medför en kritisk ansats med en intention om att problematisera diskursen. Uppsatsen syftar alltså inte till att vara problemlösande eller finna alternativ. För att uppfylla syftet har följande frågeställningar formulerats:

- När blev social blandning ett ideal inom den svenska planeringen?
- Hur ser diskursen för social blandning ut i dagens planering inom Malmö stad?
- Varför är social blandning ett planeringsideal och hur konkretiseras diskursen inom Malmö stads planering?

1.2 Disposition

För att kunna följa logiken i uppsatsen är det viktigt att förstå vissa delar av dispositionen. Först presenteras den begreppsram som uppsatsen grundar sig i. I detta kapitel redogörs den tidigare forskning och teori som är grundläggande för analysen av Malmö stads planering. En viktig sak att ha i åtanke i läsandet av uppsatsen är att diskursanalysen (som presenteras i metodologin i kapitel 3) utgör både teori och metod. Diskursanalysen som ett teoretiskt ramverk är ett viktigt element i uppsatsen. Kapitel 4-6 utgör analysen och är dispositionerad i tre abstraktionsnivåer med en början i den nationella diskursen, sedan presenteras Malmö stads översiktliga planering för att därefter övergå till planering av ett specifikt område i Malmö, Holma och Kroksbäck.

2. Teori och tidigare forskning

Detta kapitel ger den bakgrund och begreppsram som används i analysen av plandokument från Malmö stad. I denna uppsats har jag valt att delvis titta på idéerna bakom den politiska argumentationen för social blandning och den kritik som riktats mot dessa. Dessa kan både ses utifrån ett grannskapsperspektiv och utifrån ett strukturellt politiskt-ekonomiskt perspektiv. Tyngdpunkten i detta teoretiska kapitel ligger på forskning som framhäver ett kritiskt perspektiv då det stämmer överens med mitt syfte om att problematisera social blandning som stadsutvecklingsideal.

2.1 Social blandning

Social blandning har fått ett brett och ökat intresse både inom akademien och politiken, någonting som lett till att termen relaterar till flera olika kontexter. ”*Social mix*’ has been considered an urban planning theory, a neighborhood economic – demographic condition, a set of urban transformation strategies, and (ironically) both a neo-liberal and a socialist ideology.” (Galster & Friedrichs, 2015: 176). Inom stadsutvecklingen har en planering för social blandning blivit en självklarhet:

”The unifying discourse presenting social mix as a taken-for-granted virtue needs some ‘unpacking’ because it can reflect a variety of objectives — ranging from fighting social exclusion to stabilizing a municipal tax base — and can be embraced by those espousing ideologies ranging from egalitarian to neo-liberal.” (Rose, 2004: 280).

Social blandning kan ses både som ett mål, ett planeringsideal och som en planeringsstrategi. Citatet nedan visar en vanligt förekommande logik om social blandning, både som strategi och mål, i dagens bostadsplanering:

”The policy of urban restructuring is intended to diversify the housing stock in order to change the social composition of neighbourhoods. The goal is to create mixed neighbourhoods. If this is achieved, it is assumed that the problem of being poor or underprivileged (as measured at the city level) will be reduced since more people would be upwardly mobile.” (Ostendorf et al., 2001: 374).

Social blandning började diskuteras i mitten av 1800-talets Storbritannien som en reaktion på industristadens framväxt. Den snabba urbaniseringen ledde till överbefolkade och slitna arbetarklasskvarter i innerstäderna. Som en respons på detta kom visioner om nya, mindre städer med en blandad befolkning. Det fanns en rädsla för att en koncentration av arbetarklassen skulle leda till klasskonflikt. Att verka för social blandning blev ett sätt att minska arbetarklassens sociala band och avleda ett möjligt hotfullt beteende. De ohälsosamma miljöer som arbetarklassen bodde i sågs också som problematiska eftersom arbetarna behövde vara friska för att driva industrierna. En annan diskussion handlade om att angripa en så kallad ”fattigdomskultur” och social blandning sågs som ett sätt att överföra medelklassens normer och värderingar till arbetarklassen genom att medelklassen skulle fungera som förebilder. Individuella beteenden sågs som orsaken till fattigdom och social utsatthet och ojämlika sociala och ekonomiska systemen hölls utanför diskussionen (Arthurson, 2012; Sarkissian, 1976).

Efter andra världskriget fick diskussioner om social blandning en ny intensitet i Storbritannien då det sågs som ett sätt att bevara den sammanhållning som samhället haft under krigstiden. Nu handlade det inte endast om visionära planer utan även om praktisk handling i byggande av stadsmiljöer och i formandet av välfärdsstaten. De tidigare diskussionerna om att påverka arbetarklassen genom medelklassförebilder fanns kvar men egalitära ideal var också närvarande. Det fanns en vilja att uppnå social jämlikhet och en omfördelning av samhällets resurser (Arthurson, 2012: 27-28).

År 1987 kom William Julius Wilsons ut med verket *The Truly Disadvantaged* som har haft stor inverkan på debatten om social blandning. I boken beskrivs och analyseras den nya fattigdomen i innerstäderna där en ökad segregation hade uppstått på grund av ekonomiska omstruktureringar från industri till information- och servicebaserad ekonomi. Den centrala tesen i boken är att en koncentration av missgynnade inom ett bostadsområde ökar risken för att de som bor i området ska bli än mer missgynnade. Detta satte igång forskning om grannskapets påverkan och kom att användas som stöd för en planering för social blandning (Wilson, 1987; Galster & Friedrichs, 2015: 177-178; Joseph, 2007: 374). En geografisk koncentration av resurssvaga har inte endast setts som problematiskt utifrån deras eget perspektiv utan det har även setts som ett hot mot hela det demokratiska samhällssystemet på grund av att det ansetts bidra till ökade spänningar (Sarkissian, 1976).

I början av 2000-talet fick social blandning återigen ett uppsving, både inom akademien och politiken. Debatten om social polarisering och rumslig segregation samt

iakttagelser av problematik i områden som tidigare byggts för de resurssvaga skapade ett nytt intresse för policys om social blandning. Sedan dess har intresset vuxit och blivit en viktig del i många västerländska städers sätt att planera. Dessa policys syftar till att reducera och omorganisera segregationen av missgynnade och skapa socialt blandade områden (Galster & Friedrichs, 2015; Arthurson, 2012: 57). I politiska dokument formuleras mål om social blandning men de saknar en vidare beskrivning av hur det ska uppnås och framförallt varför det är ett eftersträvanvärt mål (Lees, 2014: 92). En problematik som lyfts fram är en avsaknad av en diskussion om vilka det är som ska blandas, på vilken skala blandningen ska ske och vilken som är den eftersträvanvärda blandningen (van Kempen & Bolt, 2009: 460).

Bergsten och Holmqvist (2007) har gjort en omfattande empirisk forskning om social blandning utifrån ett svenskt, kommunalt planeringsperspektiv. Genom plandokument och intervjuer med kommunala planerare och personer från allmännyttiga bostadsbolag konstaterar de att planering för social blandning är ett levande planeringsideal i Sverige. Att motverka segregationen, genom blandning av bebyggelse, anses vara den viktigaste bostadsfrågan.

2.2 Grannskapseffekter

Social blandning används som ett sätt att uppnå positiva verkningar i ett område, ”grannskapseffekter”, och på så vis motverka bland annat fattigdom, stigmatisering, arbetslöshet, kriminalitet och otrygghet. Grannskapseffekter kan vara både negativa och positiva och en utgångspunkt i planering för social blandning är att homogena områden skapar negativa grannskapseffekter (Musterd & Andersson, 2005; Ostendorf et al., 2001; Arthurson, 2002). Forskningsfältet om grannskapseffekter är både omfattande och brett med både teoretiska och empiriska ingångsvinklar. Detta kapitel syftar inte till att återge forskningsfältet utan syftet är att skapa en förståelse för hur grannskapseffekter används som argumentation för en planering för social blandning. Grundantagandet i urbana policys om blandning är att det finns ett samband mellan bebyggelse, graden av social blandning och individers livschanser. En blandning av boendeformer anses leda till en blandning av hushåll och människor vilket i sin tur anses öka individers livschanser (Musterd & Andersson, 2005: 2).

Grannskapseffekter kan delvis ses utifrån de interna sociala relationerna inom ett boendeområde där socialisationen är i fokus. Detta bygger på en tanke om att attityder

och beteenden ”smittar av sig” på andra personer i grannskapet. Det kan också ses utifrån vilka externa resurser som ett område har tillgång till i form av arbete, institutioner och offentlig service (Galster, 2007: 21-23). Joseph et al. (2007) har identifierat fyra perspektiv som används som argument för att bekämpa fattigdom genom social blandning. Dessa fyra perspektiv används här som en sammanfattning av forskningsfältet om grannskapseffekter. Perspektiven beskriver vilka positiva effekter blandning antas leda till och är; sociala nätverk, social kontroll, beteendeförändringar och politiska och ekonomiska värden. Det första perspektivet handlar om att *sociala nätverk* skapas över inkomstgränserna vilket leder till att låginkomsttagare får tillgång till resurser, information och arbete. Denna teori bygger på att geografisk närhet och kontakt på en grannskapsnivå skapar möjligheter för möten mellan människor. Det andra bygger på en tanke om *social kontroll*. Genom en närvaro av medel- och höginkomsttagare främjas en social organisering eftersom de är mer benägna att utöva påtryckningar för ordning. Därmed skapas en högre grad av social kontroll vilket leder till en ökad säkerhet för alla invånare i området. Det tredje perspektivet bygger på att en närvaro av hushåll med mer stabil socioekonomisk bakgrund med tiden kan leda till *beteendeförändringar*. Medel- och höginkomsttagare i området kan visa på alternativa livsstilar och kan fungera som förebild för låginkomsttagare och leder till individuella förändrade beteenden. Detta grundar sig på idén om att problem i fattiga områden uppstår av att det inom området finns en ”fattigdomskultur”. Med detta menas att det finns en viss kultur hos fattiga där destruktiva beteenden och antisociala vanor är vanliga vilket missgynnar dem i samhället. Orsaken till missgynnande beror alltså på individuella faktorer (Joseph et al., 2007; Arthurson, 2012: 51). Det fjärde perspektivet innebär att en ökad andel personer med högre inkomster i ett område leder till att områdets *politiska och ekonomiska värde* höjs. Den politiska pressen ökar och nya marknader öppnas vilket leder till bättre service till alla i området. Personer med högre inkomster har större ekonomiska resurser, fler politiska förbindelser och ett större medborgerligt engagemang vilket leder till att externa aktörer blir mer involverade i området och på så vis kan processer av marginalisering bekämpas (Joseph et al., 2007).

2.2.1 Grannskapets betydelse

Även om det finns en stark politisk tilltro till grannskapseffekter har det sedan 1960- och 70-talet kommit flera kritiska synpunkter på grannskapseffekter. Kritiken ifrågasätter de

effekter som blandningen anses leda till, motiven bakom blandningen och vilken samhällssyn som dominerar själva problemformuleringen (Arthurson, 2012; Slater, 2013). Det kan vara svårt att identifiera grannskapseffekter eftersom de kan ses relaterade till andra sociala processer. Frågan handlar om ifall fattiga presterar sämre i skolan för att de bor i ett resursfattigt område eller för att de är fattiga (Atkinson & Kintrea, 2001: 2278-2279). I citatet nedan ifrågasätts själva grannskapets betydelse för människors livschanser.

”[W]hile social processes may become manifest in a certain residential stock in a neighbourhood, as rising levels of social segregation or as local spatial concentrations of poverty, that does not necessarily imply that they are also caused by or being problems of the housing stock or of the neighbourhood composition.” (Musterd, 2002: 140).

Grannskapets påverkan på individers livschanser skiljer sig åt beroende på vilka processer som finns i olika områden. Därför är det viktigt att fråga sig hur och varför grannskapet är viktigt för att kunna avgöra vilken social blandning som är eftersträvansvärd (Galster, 2007: 35). Problem inom ett grannskap kan ses utifrån ett perspektiv där flera olika nivåer påverkar människors liv. Välfärdsystemet på den nationella nivån, arbetsmarknaden och ekonomin på den regionala (och globala) nivån samt sociala nätverk på den lokala nivån måste ses som interrelaterade (Musterd & Andersson, 2002: 26).

En annan kritik är att det grundläggande antagandet om grannskapseffekter, det vill säga att området du bor i påverkar dina livschanser, utgår ifrån ett neoklassiskt synsätt och ignorerar strukturella faktorer. För att belysa de urbana ojämlikheterna kan tesen om grannskapseffekter vändas på och istället utgå ifrån att människors livschanser påverkar var de bor:

”[T]he Marxist view of capitalist urbanization explains that poorer residents and businesses can only afford to move in *after* a neighbourhood has been devalorized — *after* capital disinvestment and the departure of the wealthy and middle classes. Structural factors cause neighbourhood disinvestment and truncate the life chances of the poor, who become stuck in place owing to the exclusive nature of a city’s highly competitive housing market.” (Slater, 2013: 376-377).

Frågan handlar då om varför människor bor där de bor istället för frågan om hur området påverkar människor (Ibid.).

2.2.2 Rumslig närhet och social distans

Kontakten mellan olika samhällsgrupper anses vara en viktig mekanism för att uppnå positiva grannskapseffekter. Empirisk forskning visar dock att bara för att ett område är heterogent så skapas inte kontakt mellan de olika samhällsgrupperna som bor i området (Galster & Friedrichs, 2015: 182). Forskning har även visat att områden som varit mål för strategier om social blandning redan innan haft en stark gemenskap och därför kan en känsla av granngemenskap inte användas som argument (Arthurson, 2002: 69). Intervjuer med boende i heterogena områden har gett lite belägg för att en ökad social blandning leder till social interaktion mellan olika samhällsgrupper. Detta beror på att olika grupper lever i parallella världar och sällan möts i vardagslivet (Lees, 2014: 88). Ett aktivt skapande av social blandning i bostadsområden kan framkalla spänningar mellan människor och skapa ett avstånd mellan invånarna istället för den sociala kontakt som förväntades. Rumslig närhet kan alltså skapa social distans (Rose, 2004: 281). Geografisk segregation kan ha en positiv funktion av att verka sammanlänkande och stöttande för framförallt resurssvaga grupper. Social blandning kan leda till en försvagning av marginaliserade gruppers möjligheter till organisering då dessa gemenskaper splittras. Genom att minska segregationen tas de fattigas kollektiva politiska styrka ifrån dem och på så vis kan uppror minskas eller förhindras (Arthurson, 2012: 35; Lees, 2014: 91).

Det har riktats kritik mot planering för social blandning på grund av att den utgår från medelklassen som normsättare. Politiska strategier baseras på ett antagande om att alla bör tillhöra medelklassen och att alla vill vara en del av medelklassen. Detta leder till att ett samband upprättas mellan egendom och lämplighet. De som äger sin bostad är de som lyckats anpassa sig i samhället och ses som de ”normala”. I relation till detta får de som hyr sin bostad en problemstämpel (Lees, 2014: 95). Genom att utgå från medelklassen i planeringen kan grannskapseffekter ses som *”an instrument of accusation, a veiled form of class antagonism that conveniently has no place for any concern over what happens outside the very neighbourhoods under scrutiny.”* (Slater, 2013: 379).

2.3 Boendesegregation i Sverige

Den svenska bostadspolitiken har gått från att vara en central pusselbit i uppbyggandet av den svenska välfärdsmodellen, till att istället bli övervägande marknadsstyrd. Nyliberala tankesätt har dominerat bostadspolitiken sedan 90-talet och detta politiska

strukturella skifte har lett till ökad polarisering (Hedin et al., 2012). Ett exempel på en viktig förändring inom den svenska bostadsmarknaden är att allmännyttiga bostadsbolag sedan 2011 ska drivas efter affärsmässiga principer (Boverket, 2010).

I en kunskapsöversikt över social hållbar utveckling som Boverket gav ut 2010 beskrivs ett glapp mellan ambitionerna bakom social blandning och det faktiska utfallet av stadsbyggnadsprojekt:

”Trots retoriken om allsidig hushållssammansättning, blandning och variation är intrycket att kommunerna i den fysiska stadsutvecklingen egentligen inte gör så mycket för att komma åt boendesegregationen i sig, alltså den rumsliga åtskillnaden mellan var olika grupper bor. De metoder som eventuellt används förslår inte för att bryta åtskillnaden mellan fattiga och rika i boendet. Det rör sig främst om åtgärder som syftar till att kunna erbjuda nya och mer attraktiva boendeformer i resurssvaga bostadsområden [...]” (Boverket, 2010: 11).

Vidare beskrivs det i rapporten att de ambitioner som finns om att bygga varierat i nya bostadsområden i praktiken ofta riktas till en välbärgad grupp och på så vis förstärks den socioekonomiska boendesegregationen. Två strategier lyfts fram som används för att skapa socialt blandade områden. Den ena är att tillföra bebyggelse i befintliga, resursfattiga, områden och den andra är en omvandling från hyresrätter till bostadsrätter (Boverket, 2010: 50). I de tre största svenska städerna är segregationen mest utbredd bland höginkomsttagare, rika bor alltså mer koncentrerat än fattiga. Segregationsproblematiken diskuteras dock oftast utifrån de resursfattiga bostadsområdena och sällan utifrån de rikas val av boendeområde (Andersson et al., 2007: 33). Forskning visar att sambandet mellan blandat boende och social blandning är liten i Sverige. Områden med homogen bebyggelse är inte de områden med flest sociala problem och därmed försvagas logiken bakom planering för social blandning. De homogena, och i den bemärkelsen mest segregerade, områdena är befolkade av välbärgade människor. Vidare visas att områden med en koncentration av höginkomsttagare inte anses vara problematiska, därav utgår planering för social blandning framförallt från att medel- och överklass ska befolka områden som domineras av låginkomsttagare (Musterd & Andersson, 2005).

2.4 Stadsförnyelse genom social blandning

“Though the aims of the [urban] renaissance are bound up with a wider agenda of diminishing social exclusion, fears have been expressed that the sub-text of its ‘urban pioneers’ and inner-city revitalization is the promotion of gentrification by the back door. There is a fear that this will lead to displacement and a largely affluent vision of the emerging ‘good city’ with its high density and emphasis on ‘social mix’ in areas of social rented housing.” (Atkinson, 2004: 122).

I citatet ovan beskrivs en konfliktfylld bild av dagens urbana planering. Den stadsförnyelse som drivs syftar till att bekämpa social exkludering men kan i själva verket vara drivande i att skapa än mer exkluderande städer. I Citatet nedan beskrivs hur social blandning och gentrifiering hänger samman:

”Under beteckningen urban renässans förespråkas socialt blandade urbana gemenskaper som skapas genom att personer ur medelklassen flyttar in i fattiga, marginaliserade innerstadsområden som en lösning på den segregation som innebär att människor lever parallella liv där klass, inkomstnivå, etnisk tillhörighet eller bostadsform utgör tydliga skiljelinjer. Ironiskt nog framställs en process som leder till segregation och polarisering – gentrifieringen – som ett ’positivt’ sätt att komma till rätta med segregationen genom en politik för social blandning.” (Lees, 2014: 94).

Från politiskt håll ses gentrifieringsprocesser leda till en ökad social blandning och skapa mindre segregerade och mer hållbara områden. Den akademiska debatten om gentrifiering har dock kretsat kring hur det hänger ihop med processer av bortträngning, segregation och social polarisering. På lång sikt trängs arbetarklassinvånare och minoriteter bort från de gentrifierade områdena eftersom priserna stiger, något som leder till bortträngning och sociogeografisk segregation (Lees, 2014). Social blandning kan fungera som en motivation för gentrifieringsprocesser och en minskad segregation, men i ett längre perspektiv leder till det motsatta. Forskning om förhållandet mellan gentrifiering, social blandning och social polarisering i tre städer i Kanada visar att det inte finns några belegg för att gentrifiering kan ses som en positiv politisk strategi för att uppnå socialt blandade områden:

”Contrary to the assumptions of the current orthodoxy, gentrification was not found to lead to greater levels of social mix [...]. Indeed, the opposite is largely true: the more that gentrification had progressed in a neighborhood, the greater the reduction in levels of social mix, and the less “mixed” the local social structure [...].” (Walks & Maaranen, 2008: 319).

Gentrifiering som ett sätt att bekämpa segregation och uppnå social blandning leder i själva verket till en ökad segregation, social polarisering och bortträngning (Ibid.)

Den retorik som omger social blandning blir ett sätt att dölja gentrifiering och därmed försvinner social bortträngning från dagordningen. I det politiska målet om social blandning används gentrifiering som en positiv politisk strategi för att vitalisera innerstaden. Själva ordet gentrifiering används dock inte i politiska dokument utan istället används termer som ”stadsrenässans”, ”stadsförnyelse”, ”stadsutveckling” och ”hållbara städer” (Lees, 2014: 76). Att skapa ”social balans” används som ett argument för *”en omfattande kolonialisering från medelklassens och den övre medelklassens sida”* för att de ska *”återta kontrollen över de största städernas politiska och kulturella ekonomi likväl som deras geografi.”* (Smith, 2014: 66-67). Detta döljer ett klassperspektiv och neutraliserar gentrifieringsprocessernas negativa verkningar. Det språkbruk som används tar bort en kritisk förståelse av gentrifiering vilket är en ideologisk framgång för den nyliberala visionen om staden (Smith, 2014: 67; Lees, 2014: 76).

Ett ökat intresse hos medelklassen för innerstaden som bostadsplats och en vilja hos politiker att locka till sig medelklassen har skapat förutsättningar för stadsförnyelse av innerstäder. Som ett resultat av detta har en blandning av inkomsthushåll vuxit fram som en strategi i exploateringen av innerstaden (Joseph et al., 2007: 370; Atkinson, 2004: 107). De sociala effekter som strategier som drivs av gentrifiering kan leda till blundar ofta för eller ses som oundvikliga. Istället legitimeras strategierna genom *”’nödvändigheten’ i att bli en ’global stad’, en ’kreativ stad’ eller en attraktiv stad i konkurrens med andra städer.”* (Clark, 2014: 42). En ökad global konkurrens i en globaliserad och kunskapsinriktad ekonomi leder till att *”post-industrial cities have a growing interest in marketing themselves as being built on a foundation of ’inclusive’ neighbourhoods capable of harmoniously supporting a blend of incomes, cultures, age groups and ’lifestyles’.”* (Rose, 2004: 281). För att locka till sig de ”rätta” människorna till staden ses marknadsföringen som ett viktigt verktyg för att framställa staden som en ’liveable city’ (Ibid.). En teoretiker som har haft stor influens på städernas sätt att se på

stadsförnyelse är Richard Florida (2014) och teorierna om den kreativa klassen. Florida menar att det är kreativitet och initiativkraft som idag driver ekonomin framåt. Utmaningen för städer blir att skapa kreativa, levande och blandade urbana miljöer för att locka till sig den kreativa klassen eftersom det är de som genererar ekonomisk tillväxt.

2.5 Uppsatsens utgångspunkter

Utifrån den tidigare forskningen framkommer en diffus bild av vad som egentligen menas med strategier och mål om social blandning. Det verkar inte finnas någon konsensus kring varken motiven eller konsekvenserna av en planering för social blandning. Samtidigt används strategierna som en självklarhet inom stadsplaneringen. Denna diskrepans gör att det är ett intressant och viktigt fenomen att belysa och problematisera. Vad menar vi egentligen när vi planerar efter en policy om social blandning?

I denna uppsats används social blandning som ett begrepp för att prata om strategier och mål som syftar till att skapa blandade boendeområden med hjälp av fysiska förändringar. Den tidigare forskningen visar på att det finns en dominerande politisk diskurs om planering för social blandning som utgår ifrån att blandat boende leder till social blandning vilket i sin tur leder till ökade livschanser för människor. Retoriken om social blandning kan ses utifrån en argumentation om grannskapseffekter och en argumentation om stadsförnyelse.

3. Metodologi

Som beskrivs i det tidigare kapitlet är det svårt att ringa in vad som egentligen avses med en planering för social blandning. Det som gör det intressant är att det ändå finns en stark politisk tilltro till planeringsidealet och att det har blivit en viktig del i bekämpandet av de problem som är kopplade till rumslig segregation. Att se på världen utifrån diskurser kan vara ett sätt att förklara hur det kommer sig att planering för social blandning kommit att bli ett självklart ideal. I detta kapitel presenteras både metodologiska överväganden och diskussioner samt diskursanalysen som ett teoretiskt ramverk.

3.1 Diskursanalys

Diskursanalys är både en teori och en metod. De metodologiska och teoretiska grunderna är avgörande för genomförandet av en diskursanalys och måste ses som en helhet (Winther Jørgensen & Philips, 1999). Med diskursbegreppet vill forskaren belysa hur begrepp, sätt att resonera, formuleringar av frågor och diskussioner tillämpas inom ett visst område. Det finns många olika definitioner av diskursbegreppet och det används brett inom forskning. Generellt kan begreppet definieras som en uppsättning av idéer, tankar och kategorier som ger mening till sociala och fysiska fenomen och som produceras och reproduceras genom specifika verksamheter och praktiker. Definitionen av begreppet visar på diskursers komplexitet. Det kan ses som något i ständig rörelse och förändring eftersom den sociala praktiken är det som konstituerar diskursen. Samtidigt kan diskursen ses som tvingande i och med att den sätter ramar för möjliga handlingar. En diskurs innehåller bakomliggande premisser för ett visst handlande och de avsikter som aktören tillskriver handlingen. Diskursen förmedlar således en ”allmän” hållning samtidigt som den är medskapare och teoretiserande av den ”allmänna” hållningen (Hajer, 2005; Winther Jørgensen & Philips, 1999). Nedan beskrivs en definition av diskurs som beskriver dess komplexitet som både förmedlare och omskapare:

”Med »diskurs« menar jag ett system av berättelser och expertkunskap som genomsyrar samhället, ett system som förmedlar allmänt accepterade sanningar om hur samhället fungerar och som teoretiseras som sådana, men också sociala normer och kulturella värderingar som de flesta människor hänvisar till när de diskuterar sociala och politiska problem och föreslår lösningar på dessa.” (Young, 2009: 187).

Diskursanalys består alltid till någon grad av ett socialkonstruktionistiskt synsätt, vilket innebär att den verklighet som vi upplever och refererar till inte bestäms av yttre omständigheter utan skapas och upprätthålls i sociala relationer. Detta sätt att se på världen ses ofta i motsats till realismen som ser sociala relationer som något som finns undangömt i verkligheten och genom vetenskapen ska upptäckas. Socialkonstruktionismen har fått kritik för att se allt som relationellt och därmed uppstår en naiv idealism där betraktaren skapar den verklighet som passar. Även om all diskursanalys innehåller en grad av socialkonstruktionism innebär det dock inte att realismen behöver förkastas. Diskursiva ordningar kan inte ses som det enda som sätter ramarna för människors handlande, många menar att materiella faktorer också påverkar verklighetsuppfattningar (Winther Jørgensen & Phillips, 1999; Börjesson, 2003).

Utifrån ett socialkonstruktionistiskt synsätt ses kunskapen om vad som är "sant" som en följd av social interaktion. Den världsbild som blir dominerande sätter riktlinjer för sociala handlingar. Diskurser är inbäddade i språket och språkanvändningen ses som mer än en neutral kanal för information. Det är en social praktik som både formar och formas av den sociala kontexten. Genom språket skapas mening och föreställningar om verkligheten. Detta betyder inte att den materiella verkligheten inte finns men att den får betydelse genom språket och diskurser. Kunskap om världen är i ständig förändring, men dessa förändringar har fortfarande tydliga begränsningar i konkreta situationer (Winther Jørgensen & Phillips, 1999).

Diskursanalysen gör inte anspråk på att säga hur någonting egentligen är, utan det handlar om att försöka förstå hur verkligheten skapas (Börjesson, 2003: 187). Att visa på hur social blandning konstrueras handlar om att förstå villkoren som gäller för ett visst sätt att förstå världen på och därmed kan handlingars meningsskapande definieras. Denna uppsats syftar till att problematisera hur och varför social blandning är ett planeringsideal. Syftet grundar sig på en tanke om att planering är en social praktik och att det förgivettagna och "allmänt" giltiga sätt att prata om och handla inom planering konstrueras i sociala och politiska processer. Det blir därför inte relevant i denna undersökning att ställa frågan om planeringsidealet medför en "sanning" om stadsutvecklingen och om det faktiskt leder till en bättre stad. Istället handlar det om att synliggöra hur argumentationen för planering för social blandning ser ut, vad den grundar sig i och varför. På detta vis kan diskursanalysen synliggöra det politiska i det som kan framstå som apolitiskt eller tekniskt.

3.2 Diskursanalytiska begrepp

För att kunna titta på hur diskurser bibehålls eller omvandlas använder Hajer (1995; 2005) två 'middle-range concepts', dessa är "storyline" och "diskurskoalitioner". De båda kan ses som ett sätt att sammanfoga en abstrakt förståelse av diskurser med hur diskurser reproduceras i praktiken. I denna uppsats används Hajers konkretisering av diskursanalys eftersom den tillför ett sätt att operationalisera abstrakta teorier om diskurser till att belysa konkreta resultat av diskursen.

Diskurser byggs upp av storylines. En storyline beskrivs som "*a condensed statement summarizing complex narratives, used by people as 'short hand' in discussions.*" (Hajer, 2005: 302). Komplexa förståelser av fenomen ersätts alltså med metaforer vilket leder till att osäkerheten som fanns i den ursprungliga kunskapen inte längre är närvarande. Med hjälp av metaforer skapas storylines och en upplevd samstämmighet kring komplexa problem. När storylines har blivit accepterade och frekvent använda blir dem "*'tropes' or figures of speech that rationalize a specific approach to what seems to be a coherent problem.*" (Hajer, 1995: 63). Vidare menar Hajer att storylines styrka ligger i att "det låter bra", inte endast att argumentationen låter rimlig utan även avsändarens anseende och trovärdighet påverkar. En viss uppsättning av storylines bildar rutiner och gemensamt förstådda regler och normer vilka ger mening till det sociala livet. På så vis skapas en diskurskoalition som består av en uppsättning storylines, aktörer som uttalar dessa samt en praxis där denna diskursiva aktivitet utspelar sig. Diskurskoalitioner måste förstås i relation till praxis, och inte till enskilda individer, där aktörer använder storylines för att producera och omvandla diskurser.

"The discourse-coalition approach suggests that politics is a process in which different actors from various backgrounds form specific coalitions around specific story lines. Story lines are the medium through which actors try to impose their view of reality on others, suggest certain social positions and practices, and criticize alternative social arrangements." (Hajer, 2005: 304).

Diskurskoalitioner och storylines kan vara till hjälp för att identifiera diskurser. För att också komma åt vilken påverkan diskurser har använder Hajer två begrepp som kan förstås i två steg av inflytande. När en diskurs börjar få inflytande på hur en social enhet (till exempel fysisk planering) ser på världen talar Hajer om "diskursers strukturering"

(discourse structuration). Nästa steg är ”diskursers institutionalisering” (discourse institutionalization), vilket innebär att diskursen implementeras i specifika institutionella anordningar och att politiska processer genomförs utifrån de idéer som omger diskursen. När en diskurs institutionaliseras reproduceras en viss diskurs genom att aktörer arbetar på ett visst sätt som är i linje med diskursen, det skulle kunna ses som en slags socialisering in i diskursen. Om båda dessa kriterier uppfylls blir en specifik diskurs hegemonisk vilket innebär att diskursen får en privilegierad position i att definiera verkligheten. Det blir ett rutinmässigt reproducerande av diskursen eftersom det sättet att se på världen ses som ”naturligt” eller ”traditionellt” (Hajer, 1995; 2005). En diskurs hegemoni leder till ett, ofta omedvetet, uteslutande eller marginaliserande av andra sätt att definiera verkligheten. Det blir svårt att ha en kritisk blick eftersom diskursens premisser är så djupt rotade i människors agerande och sätt att institutionalisera (Young, 2009: 188).

3.3 Malmö stad som fall

Malmö hade en stark profil som industristad fram tills 90-talet då avindustrialiseringen hade gått så pass långt att stadens profil behövde omdefinieras. En vanlig utveckling för gamla industristäder var att istället bli ”entreprenörstäder”. Dessa bygger på en konkurrens mellan städer om att skapa attraktiva miljöer för exempelvis småföretagande inom kunskapsinriktade branscher. Malmö är inget undantag och kommunen, i samarbete med andra aktörer, har arbetat hårt för att omvandla stadens profilering. Detta har lett till att Malmö av vissa beskrivs som en ”delad stad” med en påtaglig polarisering på arbetsmarknaden och en utbredd ojämlikhet (Mukhtar-Landgren, 2005). Malmö stad har under de senaste åren haft ett genomgående fokus på socialt hållbarhetsarbete. Genom olika projekt arbetar kommunen för att belysa sociala aspekter och ojämlikheter i staden. En av de största satsningarna som skett är arbetet med Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö (fortsättningsvis kallad Malmökommissionen) som kom med sin slutrapport 2013. En politiskt oberoende kommission tillsattes av kommunstyrelsen i syfte att ta fram vetenskapligt motiverade strategier för att minska ojämlikheten i hälsa i Malmö (Malmö stad, 2013).

Eftersom social blandning inte endast diskuteras inom den kommunala planeringspolitiken och knyter an till många urbana frågor och problem hade även material från andra aktörer så som byggbolag, konsultfirmor och ideella aktörer kunnat

vara relevant. Idéer om planering för social blandning är inte något som är typiskt för Malmö stad och kan alltså inte ses som en enskild företeelse utan måste ses i ett större sammanhang av idéer kopplat till samhällsutveckling. En ”kritisk fallstudie” är ett fall som har betydelse i relation till ett generellt problem eller teori. Premisserna bakom en kritisk fallstudie är att om det går att hitta en problematik inom ett fall är det sannolikt att samma problem finns i andra liknande fall (Flyvbjerg, 2006: 229-231). Istället för att göra ett representativt urval av alla kommuner (och andra aktörer) som infinner sig i diskursen om planering för social blandning är materialet begränsat till Malmö stads planering som i denna uppsats är en kritisk fallstudie. Om Malmö stad utför en planering för social blandning på ett visst sätt är det sannolikt att andra kommuner med liknande problematik som Malmö använder sig av en planering för social blandning på liknande sätt. Eftersom Malmö stad har ett pågående fokus för sociala frågor inom den fysiska planeringen och Malmö stads arbete med social blandning skulle kunna överföras till att också säga något om andra kommuners diskurs kring social blandning.

För att besvara frågeställningen om konkretiseringen av diskursen har jag gjort ett liknande urval och valt ett område, Holma och Kroksbäck i södra Malmö. I uppsatsen används planprogrammet för Holma och Kroksbäck för att titta på vad som händer då diskursen konkretiseras i specifika planområden. Holma och Kroksbäck är två bostadsområden som byggdes som en del av miljonprogrammet. I och med Malmös utbredning söderut med den nya stadsdelen Hyllie och citytunneln som viktiga drivkrafter har områdena fått en förändrad position i staden och det finns ett ökat intresse av att utveckla området. Det nya centrala läget anses ge goda förutsättningar för att skapa ett attraktivt område och locka till sig nya investerare. Holma och Kroksbäck anses vara områden i Malmö med mest social problematik och har en hög grad av otrygghet. Mellan 2010 och 2015 genomförde Malmö stad ”områdesprogram” i fem prioriterade områden i Malmö varav Holma och Kroksbäck var ett av dem. Anledningen var att förbättra levnadsvillkoren i områden där välfärden var som lägst och att utveckla den fysiska miljön i dessa områden. Ledorden var att skapa ett ”fysiskt skelett” som skulle kompletteras med ”sociala muskler”. Planprogrammet för Holma och Kroksbäck är ett aktuellt fall då det godkändes i november 2016 (Malmö stad, 2016b).

3.4 Presentation av empiriskt material

Det empiriska material som används för att besvara mina frågeställningar kommer till största del från Malmö stad. Jag har bland annat använt mig av plandokument från den översakliga planeringen som kan ses som visionära dokument. Det handlar mer om att framföra vilka idéer om staden som ska gälla i stadsutvecklingen och mindre om de specifika fysiska omformningarna. Nedan presenteras det material som används i analysen och som kräver förklaring för att förstå vilken form av dokument det är och varför det är relevant i relation till uppsatsen syfte:

Översiktsplaner: Varje kommun ska enligt plan- och bygglagen ha en aktuell översiktsplan som ska ge långsiktiga riktlinjer för kommunens planering. Översiktsplanen är ett strategiskt och visionärt dokument som ska vara vägledande i beslut om hur stadsmiljön ska utvecklas. Dessa är inte juridiskt bindande. (Malmö stad, 2014b: 5). Den första översiktsplanen (fram till och med 1980 kallades det generalplan) från Malmö stad kom i mitten av 1950-talet och i denna uppsats behandlas den översiktliga planering från denna första plan till och med den senaste som kom 2014. Äldre översiktsplaner används för att kunna lokalisera diskursen om social blandning inom Malmö stads översiktliga planering. De två senaste översiktsplanerna (2000 och 2014) används i analysen för att se hur argumentationen för social blandning ser ut idag. Störst fokus ligger på den senaste planen.

Handlingsplan för bostadsförsörjning: Varje mandatperiod antar Malmö stad bostadspolitiska mål som beskriver hur kommunen vill att bostadsmarknaden ska utvecklas. För att följa upp de bostadspolitiska målen och samordna åtgärder finns ett handlingsprogram som en del av kommunens bostadsförsörjningsansvar (Malmö stad, 2014a).

Planprogram för Holma och Kroksbäck: Planprogrammet är, liksom översiktsplanen, inte juridiskt bindande, utan syftar till att visa vilken riktning staden vill utveckla ett område. Det är en översiktlig behandling av markanvändningen av ett begränsat område i staden (Malmö stad, 2016b: 12).

Samrådsredogörelse: Samråd hålls med ett första utkast av planprogrammen för att få in synpunkter och information. Under den tid då samrådet sker finns möjligheter för allmänheten, näringslivet, myndigheter, fastighetsägare och andra intressenter att komma med sina synpunkter (Malmö stad, 2016b: 12). Dessa sammanställs sedan i en

samrådsredogörelse där kommunen ger förklaringar och svar till de synpunkter som kommit in. I detta skede kan alltså motstridiga diskurser bli synliga.

Annat material: För att titta på diskursens konkretisering (kapitel 6) används ett radioprogram och en tidningsartikel som behandlar allmänhetens reaktioner på planprogrammet för Holma och Kroksbäck. Detta material har tagits med i uppsatsen för att belysa att diskursen blir motsagd när den implementeras i stadsutvecklingsprojekt.

3.5 Materialdiskussion

För att titta på diskursen om social blandning i Malmö har jag till största del begränsat materialet till plandokument från Malmö stad. I dokumenten formuleras visioner och strategier för stadsutvecklingen såväl som konkreta fysiska omformningar. Det finns flera olika sätt att se planers uppgift på. Planen kan läsas som ett policydokument som förmedlar förslag, den kan läsas som en idébok som förmedlar föreställningar om stadsutvecklingen, och den kan läsas som en dramaberättelse som är förankrad i en viss kontext och omfattar många aktörer (Khakee, 2000: 62-63). Dessa olika sätt att läsa plandokument är användbar i analysen. Beroende på vilken uppgift planen anses ha kan olika aspekter belysas. Plandokument kan ses som ett sätt att ”skriva” staden och ger en viss verklighetsuppfattning som är en reflektion av politiska intressen:

”Genom att studera vilka verklighetsbeskrivningar som kommunen tillhandahåller får vi en bild, inte bara av politiken, utan även av hur det önskvärda samhället bör se ut. Vidare är dessa verklighetsbeskrivningar centrala då de legitimerar och avgör politikens riktning.” (Mukhtar-Landgren, 2005: 131)

Utifrån ett diskursanalytiskt perspektiv ses plandokument som en social process som innehåller framtidsvisioner och föreställningar om samhällsutveckling. Även om det i dokument kan verka som att det endast finns en väg att gå och att det som målas upp om framtiden är det eftersträvansvärda så är processen allt ifrån opolitisk. Genom att formulera planer bekräftas vissa verklighetsuppfattningar som genom dokumenten och planerna manifesteras i den fysiska miljön. På grund av detta är plandokument intressant material att analysera eftersom det de berör påverkar många människor och därför måste ses som ett maktinstrument. Kommuner har en särskild roll i planering då de besitter ett planmonopol och har det huvudsakliga ansvaret för den fysiska utformningen av staden. Detta är dock något som går att diskutera eftersom planering blir allt mer

marknadsanpassad. De nyliberala tendenser som haft ett starkt inflytande på planeringspolitiken påverkar hur planering går till och vilka som har makt över det slutgiltiga resultatet.

I valet av material gjorde jag en övervägning om att göra intervjuer med tjänstepersoner inom Malmö stad. Intervjumaterial hade kunnat användas som ett komplement till plandokument för att se huruvida den diskurs som framkommer i plandokumentet också genomsyrar tjänstepersonernas sätt att arbeta och beskriva stadens utmaningar och strategier. För att uppfylla syftet med uppsatsen är denna typen av data dock inte nödvändig.

3.6 Kategorisering och sortering av empiriskt material

Inom det diskursanalytiska fältet finns inga färdiga metoder eller självklara materialval. Diskussionen om vilket material som är mest "riktigt" blir inte relevant eftersom allt material kan ses som skapade i sociala processer. Planprogram kan beskrivas som "naturligt förekommande material" eftersom de hade publicerats oavsett om det hade granskats inom forskningen eller inte. Men viktigt att ha med sig är att det inte kan ses som närmare en verklighet än till exempel intervjumaterial då planprogram också är skapade i en kontext (Börjesson, 2003).

För att genomföra diskursanalysen har jag valt att inspireras av kvalitativ textanalys. Metoden passar när forskningsfrågan kräver en närläsning av materialet. Detta på grund av att vissa delar kan ses som mer intressanta till skillnad från kvantitativ innehållsanalys där alla analysenheter behandlas likvärdigt. Den kvalitativa textanalysen används som en metod för att undersöka texters delar, helhet och kontext (Esaiasson et al., 2012: 211).

Teori kan användas för att kontextualisera och ibland generalisera det studerade. Med teori kan analysen lyftas från ett specifikt fall eller fenomen och säga något om något annat. Med teoretiska begrepp blir det möjligt för konceptualisering av de empiriska fynden vilket kan ske både deduktivt och induktivt. Studier kan alltså både vara teoriprovande och teoribildande. Teori kan fungera som en bro mellan den abstrakta nivån till empirin för att få en förståelse av varför materialet ser ut som det gör och kan sätta empirin i en kontext (Henning et al., 2011). Att kategorisera det empiriska materialet kan ses som ett mellanled mellan teori och empiri. Genom begrepp kan materialet sorteras och betydelser bestämmas. Som analytiker är ens blick aldrig neutral, den är teoretiskt

informerad och präglad vilket påverkar hur ett material bearbetas (Rennstam & Wästerfors, 2015: 99). Den teoretiska bakgrund som uppsatsen bygger på består av två övergripande perspektiv på planering för social blandning. Det framkommer två olika sätt att argumentera för social blandning där det ena handlar om sociala relationer och grannskapseffekter och den andra om strukturella ekonomiska och politiska argument. Som framkommer i teorin finns det en tendens att den senare argumentationen göms bakom en retorik om segregation och grannskapseffekter. Det är utifrån detta sätt att se på social blandning som plandokumentet kommer att läsas. Analysen av materialet kan därför sägas vara deduktiv eftersom ramarna för analysen till stor del definierats av teorin. Jag har dock varit öppen för möjligheten att det empiriska materialet kan problematisera det ramverk som teorin byggt upp.

I läsningen av materialet har jag inspirerats både av att läsa materialet utifrån ett naturalistiskt synsätt där det substantiella belyses genom att ställa frågor om *vad* som görs samt ett konstruktionistiskt synsätt där det processuella belyses genom frågor om *hur* något görs. En kombination av dessa två sätt att titta på ett material ger möjlighet att sedan ställa frågor om varför (Rennstam & Wästerfors, 2015: 53-54).

4. Planering för social blandning

I detta kapitel analyseras diskursen om planering för social blandning på nationell nivå samt utifrån Malmö stads översiktliga planering från 1950-talet till idag. Den historiska genomgången av planeringen är viktig för att kunna se diskursens strukturering idag.

4.1 Social blandning blir nationellt mål

En längre tids bostadsbrist ledde fram till ”miljonprogrammet” som var det statligt initierade programmet om att bygga så många bostäder som möjligt på kortast möjliga tid, mellan åren 1965-1974. Kvantitet hamnade före kvalitet vilket senare ledde till skarp kritik av en brist på hänsyn för bland annat sociala aspekter. Under denna tid växte också debatten om boendesegregation, som blivit allt tydligare i storstäderna och som sågs ge negativa effekter. Segregation började diskuteras som ett socialt problem i slutet av 1960-talet då den framförallt behandlade skolegregation men kom senare även att relatera till följderna av en bostadsproduktion av geografiskt skilda boendeformer. Tillsammans med kritiken av miljonprogrammen gav segregationsdebatten ett nytt fokus inom bostadsplaneringen som innebar att sociala aspekter behandlades i större grad. Med detta som bakgrund infördes 1974 ett nationellt bostadspolitiskt mål om ”allsidig hushållssammansättning”. Målet om att skapa blandade boendeyråden skulle genomföra den generella bostadspolitiken (Bergsten & Holmqvist, 2007: 40-41; SOU, 1975: 116).

I en statlig utredning från 1975 som behandlar bostadsförsörjningen inför 1980-talet beskrevs allmän hushållssammansättning som en viktig bostadspolitisk uppgift för att minska segregationen. Det är framförallt två argument som förs fram: *”Dels medför en skiktning av befolkningen risk för att olika befolkningsgrupper isoleras från varandra, vilket kan minska förståelsen dem emellan. Dels skapar en allsidig hushållssammansättning förutsättningar för ett jämnare utnyttjande av service av olika slag.”* (SOU, 1975: 21). Dock påpekas det flera gånger i rapporten att andra åtgärder än bostadspolitiska måste till för att negativa effekter av segregation ska brytas. Bostadspolitiken kan skapa förutsättningar för allsidig hushållssammansättning men att det automatiskt skulle leda till en förståelse mellan människor beskrivs inte som självklart. Tidigare hade bostaden setts som endast lägenheten men bostaden kom nu också att ses utifrån hela området. Där med blev fysiska och sociala omgivningen viktiga

delar att inkorporera i bostadsplaneringen. Anledningen till denna förändrade syn var att vissa boendeyråden sågs som otillfredsställande och hämmande för individers livschanser (Ibid.: 20, 65, 76). På nationell nivå finns det här antydningar om att diskursen om en planering för social blandning börjar ta form. Alltså att en diversifierad bebyggelse anses leda till social blandning vilket i sin tur anses vara ett sätt att motverka negativa konsekvenser av geografisk segregation.

Sedan det nationella bostadspolitiska målet om allsidig hushållssammansättning formulerades 1974 har diskussioner och utredningar om segregation fortgått. Stadsförnyelse och omformning av den fysiska miljön har funnits som ett perspektiv i statliga utredningar om segregation sedan slutet av 1970-talet. Flera olika satsningar har gjorts från statens håll i syfte att bryta segregationsmönster. Vissa åtgärder har inriktats på att stärka välfärdsstaten som ett led i att gynna resurssvaga grupper och vissa åtgärder har inriktats på fysiska omformningar av områden. Dessa två perspektiv har i liten utsträckning lyckats förenas. Stadsförnyelse har blivit en del av stadsplaneringen och bostadssociala åtgärder en del av de allmänna bostadspolitiska frågor (Boverket, 2010: 37). Som visas i den tidigare forskningen är social blandning ett planeringsideal i den kommunala planeringen i Sverige idag. Det som framkommer i forskningen är att kommunala planerare och personer från allmännyttiga bostadsbolag anser att en blandning av bebyggelse som ett sätt att motverka segregation är den viktigaste bostadsfrågan (Bergsten och Holmqvist, 2007).

4.2 Social blandning tar form i Malmö stads översiktliga planering

I Malmö stads översiktliga planering sedan 50-talet går det att se att det skett en viss förändring i vilka frågor som ryms i planen och på vilket sätt kommunen ser på stadsutveckling. Diskursen om social blandning på nationell nivå har antagligen fått genomslag även på lokal nivå. Sociala aspekter av stadsbyggande ryms framförallt i översiktsplanerna sedan 70-talet och framåt.

I Malmö stads generalplan från 1956 förs en diskussion kring bostadsbyggande utifrån fördelningen mellan egnahemsbebyggelse och flerfamiljshusbebyggelse. För att underlätta för samhällsservice beskrivs det att dessa olika typer av boendeyråden bör vara sammanhängande. Dock framkommer det inte någon tanke om blandning vare sig i bebyggelse eller i befolkningssammansättningen (Malmö stad, 1956). I början av 1970-

talet fick den totala boendemiljön ett större fokus i Malmö stads planering vilket upphöjde kvalitativa värden i stadsbyggandet (Malmö stad, 1974: 2). I en utredning om boendefrågor från 1974 går det att läsa: *"Aktuella tendenser pekar mot försök att åstadkomma en bebyggelse med blandat innehåll och en balans mellan stadsbygdens olika delar på överordnad nivå."* (Ibid.: 3). Blandningen kopplas inte samman med social blandning utan beskrivs i mer tekniskt strategiska termer som ett sätt att *"möta efterfrågeförändringar och kunna erhålla även på sikt önskvärd bebyggelse bör en alltför ensartad inriktning i utbyggandet undvikas."* (Ibid.: 14). Även om sociala frågor börjar beröras i den översiktliga planeringen på 70-talet så finns det ännu inget mål om en allsidig hushållsammansättning, så som det nationella målet formulerades under denna tid. Sådär beskrivs byggande och områdets relation till varandra i generalplanen från 1976: *"[O]lika befintliga och kommande områden utbygges kontinuerligt och att olika boendeformer och verksamhetstyper på lämpligt sätt integreras."* (Malmö stad, 1976: 11). Till skillnad från planen från 1956 där betoning lades på att områden skulle vara "sammanhängande" fanns det i planen från 1976 en tanke om att områden skulle "integreras". Exakt vad detta innebar är dock något som inte diskuteras i planen.

I generalplanen från 1980 framförs en kritik mot funktionalismens inverkan på stadens visuella och sociala aspekter då planeringen utgått ifrån en filosofi om funktionsuppdelning (Malmö stad, 1980: 73). I denna plan finns det för första gången ett tydligt mål om social blandning i Malmö stads översiktliga planering. Ett av målen i planen är att *"[ö]ka förutsättningarna för en allsidig befolkningssammansättning och ett mångsidigt innehåll i befintliga och nya stadsdelar."* (Ibid.: 21) Detta ska bland annat uppnås genom att *"[e]ftersträva varierat utbud av bostadstyper och boendeformer i varje bostadsområde."* (Ibid.). Även om mål om social blandning börjar formuleras i planen framkommer det inte någon definition av vad en allsidig befolkningssammansättning är eller varför det är ett eftersträvansvärt mål. I planen anses det alltså inte nödvändigt att ha en vidare diskussion om varför målet är eftersträvansvärt vilket skulle kunna tyda på att målet om en social blandning redan då sågs som självklart. Det finns alltså en viss storyline som bygger upp diskursen om social blandning som Malmö stads planerare använder sig av för att formulera målen och därmed "behövs" inte några vidare definitioner eftersom det antas att alla är överens. Diskursen om social blandning kan ses börja få inflytande på Malmö stads planering.

I 1990 års översiktsplan fick sociala frågor ett större utrymme. Segregation lyftes fram som påfrestande för välfärden eftersom *"resurssvaga hushåll företrädelsevis bor i*

vissa områden, och att dessa i flera avseenden kommer att te sig fattigare än andra.” (Malmö stad, 1990: 78). En strategi som framkommer i planen var att sträva efter allsidiga bostadsområden genom att förbättra lågstatusområden. Därmed skulle en jämnare befolkningssammansättning uppnås. Att de sociala problemen var geografiskt koncentrerade till lågstatusområden ansågs leda till att *”människornas individuella svårigheter i många fall permanentas eller förstärks.”* (Ibid.: 79). I denna planen får segregationen ett allt större utrymme som en viktig del i strategierna för social blandning. I planen framkommer en bild av lågstatusområden som bidragande till människors problem. I översiktsplanen från 2000 finns det liknande beskrivningar om boendesegregation som förstärkande och permanentande av utanförskap. Bland annat på grund av att *”[d]en ensidiga befolkningssammansättningen i många bostadsområden försvårar kontakterna med majoritetskulturen och det omgivande samhället.”* (Malmö stad, 2000: 20). En blandning av bostäder beskrivs som ett sätt att bidra till social balans i bostadsområden (Ibid.: 313) I översiktsplanen från 2000 framkommer en oro över negativa grannskapseffekter som antas uppstå av en rumslig segregation:

”Invånare med små ekonomiska resurser och svaga nätverk tvingas att söka sig till de områden som har kommit att rankas lågt på bostadsmarknaden. En långt driven segregation av denna typ får allvarliga samhälleliga konsekvenser. [...]. I förlängningen hotar starka sociala spänningar med ökat våld och kriminalitet.” (Malmö stad, 2000: 20).

Detta sätt att resonera skulle kunna ses utifrån ett resonemang om grannskapets betydelse för människors livschanser. Det som beskrivs är alltså inte människors utsatthet i sig utan det är när dessa samlas inom samma geografisk område som de negativa effekterna antas uppstå. Detta synsätt går att härleda till Wilsons (1987) tes om att en koncentration av missgynnade inom ett bostadsområde ökar risken för att de som bor i området ska bli än mer missgynnade.

Strategier och mål om social blandning har sett något olika ut i Malmö stads översiktliga planering. Synen på vad en social blandning skulle kunna uppnå i samhället har gått från en mer teknisk förståelse till att vara laddat med sociala värden. I tidigare forskning har det konstaterats att social blandning fått ett uppsving i början av 2000-talet. Problematik i vissa bostadsområden ses uppstå på grund av en rumslig segregation mellan olika grupper i samhället vilket antas skapa social polarisering. Detta går även att tyda i Malmö stads översiktliga planering där social blandning som en del av bekämpandet av

social utsatthet blivit tydligare. I översiktsplanerna från år 1990 och 2000 är bekämpandet av rumslig segregation en viktig komponent för den sociala blandningen. Det är också i dessa planer som det framkommer en tilltro till att social blandning kan lösa de problem som segregationen anses skapa genom att det leder till positiva grannskapseffekter.

4.3 Social blandning i Malmö stads planering idag

Tanken om effekterna av social blandning som beskrivits tidigare är genomgående i dagens översiktliga planering i Malmö stad. Ett av de bostadspolitiska målen som är gällande i Malmö stad idag är: *”Staden ska aktivt motverka boendesegregation i Malmö genom att stimulera till ett allsidigt bostadsbyggande i alla områden vad gäller olika upplåtelseformer, lägenhetsstorlekar och hustyper.”* (Malmö stad, 2016a: 28). För att koordinera strategier för att uppfylla de bostadspolitiska målen finns en handlingsplan för bostadsbyggande. Planen lyfter fram utmaningar, motiv och förhållanden för den bostadspolitiska utvecklingen. För att uppnå målet om allsidighet beskrivs att bebyggda områden måste förtätas och att det i nya exploateringsområden från början ska byggas för en blandning (Malmö stad, 2014a: 28). Anledningen till att målet om allsidigt bostadsbyggande finns förklaras inte på annat sätt än att det ska minska boendesegregationen. Handlingsplanen refererar dock till Malmökommissionens slutrapport som behandlar mål och strategier för att minska ojämlikheten i hälsa i Malmö. Ett av målen som tas upp är att *”[s]tadsplanering ska bidra till att minska boendesegregationen.”* (Malmö stad, 2013: 73). I åtgärderna för att uppfylla målet beskrivs bland annat att en blandning av upplåtelseformer och bostadstyper, för att få en mer blandad befolkning i varje stadsdel, ska tillämpas för att bryta boendesegregationen (Ibid.). I den senaste översiktsplanen från 2014 diskuteras allsidighet i bostadsområden som ett sätt att stärka en ”social hållbarhet”. Som en motsats till allsidighet sätts stadens sociala skiktningar:

”Inom Malmö finns påtagliga sociala skiktningar, något som delvis har sin orsak i hur olika bostadstyper och upplåtelseformer är fördelade i bostadsbestånden. För att stärka den sociala hållbarheten ska stadsdelar med ett ensidigt bostadsutbud kompletteras med fler boendeformer så att en blandning av hushållstyper åstadkoms.” (Malmö stad, 2014b: 20).

I citatet ovan formuleras Malmö stads planering för social blandning och det är tydligt att det anses finnas en koppling mellan blandad bebyggelse och social hållbarhet. I formulerandet av målen om allsidighet framkommer ingen tveksamhet utan de presenteras som självklara mål.

Det finns en dominerande diskurs om att social blandning ska motverka segregationen vilket går att identifiera i de bostadspolitiska målen, Malmökommissionens slutrapport och översiktsplanen. Genom dessa dokument, där mål och strategier presenteras, implementeras diskursen i specifika institutionella anordningar. Dessa sätter ramar för hur kommunen ser på och arbetar med boendesegregation och stadsutveckling. I dessa dokument presenteras en verklighetsuppfattning om hur den hållbara stadsutvecklingen bör ske. Tjänstepersoner ska luta sig mot de gemensamma målen och de handlingsplaner som är framtagna, vilka kan ses som en gemensam värdegrund för Malmö stad. Diskursen är institutionaliserad eftersom planeringen inom Malmö stad genomförs utifrån de idéer som omger diskursen. Institutionaliseringen av diskursen gör att den reproduceras genom de aktörer som har hand om Malmö stads planering och de handlingsplaner som planeringen ska luta sig mot.

Det som framkommer i Malmö stads översiktliga planering måste förstås som en diskurskoalition mellan en mängd olika aktörer. Även om det är Malmö stad som producerat själva dokumentet finns det regionala och nationella mål och riktlinjer som är med och formar de ställningstaganden som presenteras. Detta är viktigt att ha i åtanke då diskursen om social blandning inte kan ses som isolerat inom Malmö stads översiktliga planering, utan snarare kan analysen av plandokumentet ses som en bekräftelse på diskursens hegemoni.

5. Malmö stads berättelse om social blandning

Som visats i kapitel 4 går det i Malmö stads översiktliga planering att definiera en institutionalisering av en diskurs om planering för social blandning. I detta kapitel kommer själva diskursen inom Malmö stads planering att analyseras. Detta görs med hjälp av en kategorisering av storylines som jag identifierat i den översiktliga planeringen. Storylines hittas i den språkliga praktiken och genom att identifiera dem kan Malmö stads positioner och antaganden urskiljas. Storylines kan ses som den språkliga praktik som diskursen bevaras genom. Metaforer används i storylines för att generera en samstämmighet kring hur staden ska utvecklas.

5.1 Bygga bort fysiska och sociala barriärer

En storyline som går att identifiera i Malmö stads planering för social blandning går att belysa genom metaforer i form av fysiska termer. Den fysiska miljön beskrivs som ett ”*ramverk för social interaktion i en stad och är därmed en grundläggande förutsättning för stadens liv.*” (Malmö stad, 2014b: 15). I jämförelse med tidigare översiktsplaner för Malmö stad har den senaste ”*en tydligare strategi att genom förtätning bygga samman stadsdelar och bygga bort fysiska barriärer.*” (Ibid.: 69). Liknande retorik finns i Malmökommissionens slutrapport där den fysiska miljöns påverkan på människors liv beskrivs genom att ”*[s]ociala kontakter, social kontroll och tillit kan möjliggöras och förhindras beroende på bostadsområdets utformning.*” (Malmö stad, 2013: 67). Vidare står det att stadsplaneringen som redskap ger ”*möjlighet att omvandla de fysiska barriärer som separerar boendemiljöer till mer sammanlänkande platser [...].*” (Ibid.).

En viktig prioritet i den senaste översiktsplanen är att Malmö ska förtätas och i citatet nedan beskrivs en framtidsvision om Malmö år 2032:

”Barriärer mellan stadsdelar har brutits och gränser har suddats ut. Nya stråk har gett nya rörelsemönster och staden har därmed läkts samman, både socialt och fysiskt; fler möjligheter finns till möten mellan människor från olika platser i staden.” (Malmö stad, 2014b: 13).

Det finns några återkommande ord som används i den senaste översiktsplanen för att sammanfoga den fysiska miljön med det sociala livet. Både de fysiska och de sociala

aspekterna ryms inom samma metaforer. Med uttryck som ”barriärer”, ”stråk”, ”läkas samman” och ”länkas samman” skapas storylines som ger ett visst sätt att prata om stadens utveckling. Med hjälp av dessa storylines reproduceras en viss diskurs om social blandning och bidrar till att en viss typ av åtgärder (strategier om social blandning) blir ”naturliga”. I citatet nedan framkommer flera av de metaforer som används i plandokumentet:

”Malmö präglas av en geografisk närhet mellan stadsdelar av olika karaktär men har samtidigt många påtagliga barriärer som skiljer av närbelägna stadsdelar. De förstärker ibland även mentala skiljelinjer och bidrar till en mer uppdelad stad. Stadens olika delar behöver läkas och länkas samman för att skapa förutsättningar för ett mindre segregerat Malmö.” (Malmö stad, 2014b: 23).

I citatet ovan beskrivs ett behov av att Malmös olika områden ska ”läkas och länkas samman” i syfte att motverka segregation. Förtätning av befintliga områden är en tydlig prioritering i den senaste översiktsplanen. Delvis handlar det om att begränsa byggande på åkermark men det tillskrivs även många sociala värden till en tät stad. Utifrån en planering för social blandning ses en tät stad skapa förutsättningar för att tillföra bebyggelse som inte finns i ett område och därmed få en ökad variation av byggnader och människor. Att komplettera med hustyper och ägandeformer som inte redan finns inom ett område beskrivs som positivt utifrån två aspekter som, till viss del, kan ses som motsägande. Det första argumentet är att det främjar stabiliteten, alltså att människor har möjlighet att flytta inom sitt eget bostadsområde. Det andra argumentet är att ett varierat bostadsbyggande leder till en social blandning och därmed syftar allsidigheten till rörlighet (Malmö stad, 2014b: 31). Det som beskrivs i planen är alltså delvis ett ”hela staden perspektiv” där olika delar ska ”länkas samman” och ett områdesperspektiv där staden ska ”läkas samman”. Detta skulle kunna ses utifrån diskursen om social blandning där varierad bebyggelse kan ses som ”läkande” då det förväntas bryta segregationsmönster. *”Genom att bryta barriärer, förstärka stråk och skapa nya målpunkter och attraktioner kan staden läkas samman socialt.”* (Malmö stad, 2014b: 22). Det som beskrivs är att det finns en social splittring i staden på grund av den fysiska miljöns utformning. Genom att beskriva Malmö som en stad i behov av att ”läkas” motiveras en viss typ av fysiska åtgärder. Även om det ses som ett sätt att tillföra sociala

värden finns det inte någon vidare diskussion om vad dessa värden är eller vilka risker som kan finnas med detta arbete.

5.2 Grannskapseffekter

I den senaste översiktsplanen från 2014 ges en beskrivning av de positiva effekterna som antas komma med en blandad bebyggelse:

”Ett blandat utbud av verksamheter, olika bostadstyper och upplåtelseformer, ökar folklivet och därmed tryggheten. Blandning underlättar också för möten mellan människor med olika bakgrund, och gör att fler förebilder och valmöjligheter blir synliga med vidgade sociala kontakter.” (Malmö stad, 2014b: 40).

I detta citat framkommer en tilltro till de fyra aspekter av positiva grannskapseffekter som argumentationen för planering för social blandning ofta grundas i (Joseph et al., 2007). Det handlar om sociala nätverk mellan olika samhällsgrupper, social kontroll i form av ett ökat folkliv och därmed ökad trygghet, beteendeförändringar i och med nya och andra förebilder samt att områdets politiska och ekonomiska värde höjs som en effekt av ett ökat folkliv eftersom människor vill besöka området. Blandning lyfts även fram som ett sätt att minska ojämlikheter i levnadsvillkor mellan människor: *”I en tätare och mer blandad stad kan alla stadsdelar vara attraktiva att bosätta sig i och ha bostadsmiljöer med hög kvalitet. Detta ger förutsättningar för mindre skillnader i levnadsvillkor och ökad social sammanhållning.”* (Malmö stad, 2014b: 71). Det framkommer en tydlig planeringsvision hos Malmö stad där social blandning ses som ett sätt att motverka dagens urbana problem som kopplas till rumslig segregation. Det framställs också som ett sätt att stärka den sociala sammanhållningen i staden. Det finns en storyline i diskursen som har tydliga influenser av en tilltro till att positiva grannskapseffekter uppstår i heterogena områden. Som citatet ovan visar så används en social blandning som argument för en ökad attraktivitet. Blandningen antas leda till attraktiva områden vilka i sin tur antas ge positiva effekter i form av sammanhållning och ökad jämlikhet. Detta sätt att resonera stämmer bra överens med argumentation kring urban renässans (Atkinson, 2004; Lees, 2014) som jag ska gå vidare med i avsnittet nedan.

5.3 Förnyelse och attraktivitet

I översiktsplanen från 2000 beskrivs en planering för social blandning som ett sätt att göra Malmö mer attraktivt. Miljonprogramsområdenas specialiserade markanvändning och storskaliga bebyggelse anses göra dessa områden mindre attraktiva och lyfts fram som en stor del av Malmös segregationsproblem. Att komma tillrätta med segregationen beskrivs som en ”ödesfråga för Malmö” eftersom vissa områden är mer resurskrävande och därmed urholkar den generella kommunala servicen. Detta leder till en oro över att Malmö som bostadsort ska bli mindre attraktiv (Malmö stad, 2000: 20-21). Citatet nedan är från Malmö stads översiktsplan från 2000 och beskriver segregation i förhållande till social blandning och stadsförnyelse.

”I en sådan kraftsamling [mot segregation] måste även ingå insatser för att göra berörda områden till mera attraktiva bostadsområden. Dessa bostadsområden måste betraktas som utvecklingsområden, där insatser måste göras för att genom ombyggnader och förnyelse få en mer allsidig befolkningssammansättning och ett mer livaktigt stadsliv. Några av de segregerade bostadsområdena ligger i innerstaden och insatser för att utveckla dessa områden har på grund av deras potentiella attraktivitet otvivelaktigt goda förutsättningar.” (Malmö stad, 2000: 21).

Att rusta upp och förnya områden behöver i sig inte vara ett problem men i citatet framkommer det även ett mål om att via ombyggnad och förnyelse få en mer blandad befolkning i området, vilket skulle kunna leda till att förnyelsen inte gynnar de som bor i området utan istället en mer resursstark grupp. Det som också beskrivs i citatet är en stadsförnyelse som tar fasta på innerstaden som fått en allt högre ställning som bostadslokalisering hos medelklassen. Därmed finns det möjlighet för att locka investerare till områdena (Joseph et al., 2007; Smith, 2014). Allsidig befolkningssammansättning kopplas samman med ord som ”förnyelse”, ”ombyggnader” och ”livaktigt stadsliv”. I den senaste översiktsplanen står det att områdets attraktivitet ska öka genom att verka för ett ”*rikare stadsliv med intensitet, liv och rörelse.*” (Malmö stad, 2014b: 20). Den livliga staden ses som ett sätt att verka för ekonomisk hållbarhet, vilket går i linje med Floridas (2014) teorier om den kreativa klassen. I översiktsplanen finns tydliga influenser från Florida:

”Att konfronteras med olika tankar, idéer, livsstilar och kulturyttringar ger människor inspiration till att utveckla nya tänkesätt, ny kunskap, nya tjänster och produkter. En stadsmiljö som stödjer olikhet och oplanerade möten kan bidra till en dynamisk och långsiktigt livskraftig ekonomi.” (Malmö stad, 2014b: 22).

Genom att planera för social blandning anses inte endast de negativa effekterna av segregation att minska utan det är även ett sätt att marknadsföra staden som inkluderande. Det blir ett sätt att marknadsföra staden som en ’liveable city’ (Rose, 2004) vilket kan locka till sig ekonomiskt kapital både i form av företag och resursstarka människor. Stadsbyggnadsdirektören Christer Larsson beskriver i översiktsplanen kommunens tankesätt kring social blandning som ett led i en ekonomisk tillväxt.

”Det nya näringslivet önskar en stad som kännetecknas av multifunktion, flexibilitet, idéutbyte och öppenhet. Det kan omsättas till hur vi formar staden med stadsrum som understödjer attraktivitet och möten. Städerna är möjligheternas plats där koncentrationen av människor genererar innovation och ekonomisk tillväxt.” (Malmö stad, 2014b: 6).

Malmö stad riktar in sig på att locka till sig det ”nya näringslivet” vilket kan ses utifrån en ny form av konkurrens på grund av ekonomiska omformningen till en kunskapsinriktad ekonomi.

I Malmö stads översiktliga planering går det att identifiera en storyline där social blandning blir en del av stadens vitalisering. Denna går att analysera utifrån teorier om stadsförnyelse och städers ökade ”behov” av marknadsföring. Flera forskare menar att den politiska retoriken kring en planering för social blandning döljer processer av gentrifiering och bortträngning. Genom att ”förklä” processer bakom diskursen om social blandning kan vissa politiska mål och strategier fortgå utan några större protester (Lees, 2014; Smith, 2014; Atkinson, 2004). I Malmö stads översiktliga planering beskrivs blandning som ett led i stadens förnyelse där attraktiviteten står i fokus. Den attraktiva staden beskrivs som en livaktig stad och social blandning blir en strategi för att locka till sig en viss typ av befolkning.

6. Social blandning i Holma och Kroksbäck

Utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv förklaras ett visst handlade utifrån diskurser som sätter premisserna för ett visst sätt att hantera problem och se på stadsutvecklingen. Logiken om en planering för social blandning förmedlar ett visst sätt att handla men också ett visst sätt att teoretisera stadsutvecklingen. På så vis har diskurser materiella verkningar. Hitintills har Malmö stads översiktliga planering används för att titta på diskursens institutionalisering och vilka metaforer och storylines som diskursen struktureras kring. I detta avsnitt analyseras diskursen utifrån en lägre skalnivå där planeringen för området Holma och Kroksbäck analyseras.

I Malmö stads bostadspolitiska mål framgår det att allsidigt bostadsbyggande ska ske i alla områden. Som den tidigare forskningen visat finns det dock en tendens att planering för social blandning utgår ifrån att en resursstark del av befolkningen ska befolka resursfattiga delar bland annat med argumenten om att uppnå positiva grannskapseffekter. Detta kan också ses utifrån ett ekonomiskt-politiskt perspektiv där argumentationen för planering för social blandning ”döljer” gentrifieringsprocesser. Genom strategier och stadsutvecklingsprojekt materialiseras diskursen i byggandet av nya delar av staden och omformandet av gamla. I detta kapitel kommer diskursen om social blandning att konkretiseras i ett stadsutvecklingsprojekt som pågår i Holma och Kroksbäck i Malmö. För en beskrivning av områdena se kapitel 3.3.

6.1 Läkande och sammanlänkande strategier

Planprogrammet för Holma och Kroksbäck fastställdes 2016. I dokumentet finns social blandning tydligt formulerat i planprogrammets syfte. Den ensidiga bebyggelsestrukturen i området anses vara ett hinder för hållbarhet:

”Planprogrammets syfte är att visa hur möjligheterna till en långsiktigt god stadsutveckling i Holma och Kroksbäck kan ökas. Det innebär att utreda och ge förslag på hur en ny blandad bebyggelsestruktur kan skapas på ett sådant sätt att den kan bidra till en socialt, ekologiskt, kulturellt och ekonomiskt hållbar utveckling i området och till att mål för hela stadens utveckling nås, samtidigt som befintliga värden tillvaratas.” (Malmö stad, 2016b: 12).

Att skapa en blandad bebyggelsestruktur ses som en självklarhet och målet med planprogrammet blir där med att hitta sätt att öka blandning på. Detta stärker den tidigare konstaterandet av att det finns en institutionalisering av en diskurs om en planering för social blandning. Att en blandad bebyggelse är ”rätt väg” att gå behöver inte diskuteras utan det är redan en ”sanning”. Diskursen har följt med från översiktsplanen till planprogrammet för Holma och Kroksbäck. I citatet nedan går det att utläsa att det precis som i översiktsplanen finns en bild av Malmö som trasigt och i behov av att helas (eller läkas):

”Stadsplanering kan, bland annat genom att verka för en större blandning, motverka segregation och bidra till en mer sammanhängande och hel stad där skillnader i levnadsförhållanden inte cementeras till geografiska områden, där omgivningen gynnar kontakt mellan människor och där barns uppväxtmiljö är förebildande och inspirerar till ett hälsosamt vuxenliv.” (Malmö stad, 2016b: 14).

Skillnaderna i levnadsförhållanden och människors möjligheter till goda sociala liv kopplas samman med specifika områden. Intressant i planprogrammet är att kopplingarna till de omkringliggande villaområdena, Kulladal och Djupadal, beskrivs som viktigare i ett socialt avseende än kopplingen mellan Holma och Kroksbäck (Malmö stad, 2016: 7). Även om det inte sägs explicit varför kopplingen mellan villaområdena och flerfamiljsområdena är den viktigaste ur en social synvinkel går det implicit att utläsa vilka som är de önskvärda effekterna. I citatet ovan beskrivs kontakten mellan människor och goda förebilder som två positiva effekter av blandning. Dessa sätt att resonera går att se utifrån tilltron till grannskapseffekter och det framkommer en bild av vilka området det är som är i behov av blandning och vilka människor som ses som problematiska. I citatet nedan beskrivs vidare vilka effekter som önskas uppnås i området med blandning som ledord. I citatet framkommer också en bild av att det är själva området, med dess enformiga karaktär, som skapar problem för de boende i området.

”I Holma och Kroksbäck finns det nästan bara bostäder, och de bostäderna är ganska lika varandra både vad det gäller storlek, typ och upplåtelseform. Det finns mycket lite service och arbetsplatser. Där bor också fler ekonomiskt resursfattiga och fler utrikesfödda än genomsnittet för Malmö. Invånarna har generellt inte lika goda förutsättningar att ta del av den mångfald av resurser som erbjuds i övriga staden. Därför är det extra viktigt att tillföra fler och mer varierade resurser inne i området. Holma och Kroksbäck behöver helt enkelt få mer blandning i sig, mer av hela Malmö. Att ha hela staden

representerad direkt utanför dörren ger alla bättre förutsättningar för jämlika livsvillkor.” (Malmö stad, 2016b: 14).

Förtätning beskrivs som ett viktigt redskap för att uppnå en önskad blandning och för att främja integration (Malmö stad, 2016b: 15). En annan strategi som beskrivs för att minska segregationen är att tillföra målpunkter och attraktioner i området. Detta ses som ett sätt att *”överbrygga fysiska, mentala och sociala barriärer.”* (Malmö stad, 2016b: 15). I planprogrammet framkommer två storylines om Holma och Kroksbäcks utveckling genom social blandning som också identifierades i Malmös generella planeringsdiskurs. Dels handlar det om att sammanlänka områdena med de omkringliggande villaområdena för att *”bryta barriärer”* och dels handlar det om att göra områdena mer attraktiva och få *”hela staden representerad”* i områdena. Båda dessa sätt att resonera går att härleda till diskursen om planering för social blandning.

I samrådsredogörelsen fördjupar stadsbyggnadskontoret vissa tankar bakom planprogrammet. Under rubriken *”Planering för social hållbarhet”* går det att läsa: *”För att bli en attraktiv, levande stad krävs att Malmö och dess olika delar utvecklas som en blandad stad med variation i såväl funktioner som bostadstyper och upplåtelseformer.”* (Malmö stad, 2016c: 44). Blandningen ses som ett sätt att öka hela Malmös attraktivitet genom att blandningen leder till en *”levande stad”*. Blandningen beskrivs vidare som ett sätt att skapa *”intressanta byggda miljöer”* (Ibid.). Ett intressant inslag i planprogrammet är att det beskrivs som en utmaning att lyckas genomföra åtgärderna utan att det leder till ökade boendekostnader. *”Föreslagna åtgärder i det befintliga bostadsbeståndet kräver insatser på platser och byggnader som kan vara svåra att finansiera utan höjda boendekostnader. Det är inget önskvärt scenario att hushåll ska behöva flytta för att de inte har råd att bo kvar.”* (Malmö stad, 2016b: 8). För att ta detta i beaktande i det fortsatta planeringen står det att frågan behöver bevakas i kommande detaljplanering samt i diskussioner med berörda aktörer (Ibid.). Men detta som bakgrund kan man ifrågasätta huruvida de strategier för social blandning som Malmö stad använder sig av i områden som Holma och Kroksbäck är önskvärda för alla de som bor i området. Vem är det man planerar för om de boende tvingas flytta på grund av hyreshöjningar?

6.2 Diskursen konkretiseras och motsätts

Ett av planförslagets huvudmål är att *”bidra till en mer sammanhängande stad där barriärer inte längre hindrar boende och verksamma att knyta kontakter och delta i*

mångfacetterade nätverk.” (Malmö stad, 2016b: 76). En av de mest påtagliga fysiska omformningarna som presenteras i planprogrammet är att göra tydligare kopplingar till de omkringliggande villaområdena Kulladal och Djupadal/västra Kroksbäck. Med detta hoppas Malmö stad att sociala barriärer mellan områdena ska brytas och att staden ska byggas samman. Mellan Djupadal och Kroksbäck finns en bullermur som Malmö stad vill riva som en del av de nya planerna för området. Muren beskrivs som en barriär och ett hinder för en *”stadsmässig och öppen stad som gynnar rörlighet och integration mellan olika stadsdelar.*” (Malmö stad, 2016c: 46). Detta är något som har väckt starka reaktioner både från boende villaområdena och av boende flerfamiljshusområdena. Den fysiska omvandlingen kan ses utifrån diskursen om en planering för social blandning. När diskursen nu leder till en materialisering går det att börja se en motstridande diskurs.

I samrådsredogörelsen sammanfattas en vanligt inkommen farhåga:

”Många har uttryckt oro över det faktum att planprogrammet föreslår att Holma och Kroksbäck ska vävas samman med Kulladal respektive Västra Kroksbäck/Djupadal. Farhågorna rör sig kring att förslaget kommer leda till att de sociala problem och kriminaliteten som idag finns inom Holma och (främst södra) Kroksbäck ska spridas till närliggande områden. En vanlig synpunkt som framförs är att kommunen bör ta itu med de problem som finns inom Holma och Kroksbäck först och att man inte kan ’bygga bort problemen’. ” (Malmö stad, 2016c: 38)

I samrådsredogörelsen framkommer starka reaktioner från villaägare som menar att planprogrammet missgynnar dem. Juan Paez driver ungdomshuset Flamman i Kroksbäck och är en lokal profil i området. Till lokaltidningen beskriver han en misstro till politiken och menar att de problem som finns i området inte går att bygga bort. Paez citeras i Lokaltidningen: *”Vad som behövs är en realistisk handlingsplan, men någon sådan har aldrig presenterats. Istället för att satsa en massa pengar på att anlägga parker borde politikerna satsa på att göra ungdomarna här mer delaktiga, att få in dem i enklare jobb.”* (Celander, 2015). Vidare säger han till tidningen att de som beslutar om området utveckling inte bor i området och inte förstår hur verkligheten ser ut för de boende (Ibid.). Misstron mot de strategier om social blandning som Malmö stad planerar efter finns alltså i båda typerna av områden. Även om anledningen till misstron är olika blir slutledningen samma, nämligen att de problem som finns i området inte går att bygga bort. För villaägarna handlar det om oro för kriminalitet och värdeminskning av sina bostäder medan det i flerfamiljsområdena handlar om var stadens ekonomiska resurser går. I en

radiodokumentär från Sveriges Radio intervjuas bland annat kroksbäcksbor om deras syn på Malmö stads planer om att bygga samman områdena. De som intervjuas beskriver en stark skepticism till planerna som upplevs lägga fokus på fel saker. Att riva muren ses som en onödig utgift för staden när pengarna istället skulle kunna satsas på skolan. Även förtätningen som planeras för området beskrivs som ett problem på grund av de utmaningar som finns i området idag. Att riva muren beskrivs som ett sätt att undvika det ”riktiga” problemet och blir en form av plakatpolitik från Malmö stads sida (Tendens, 2016).

De strategier som beskrivs i planprogrammet för Holma och Kroksbäck kan ses som en materialisering av diskursen för social blandning. I dokumentet presenteras de faktiska åtgärderna som syftar både till att ”läka” och ”länka” staden, vilket är prioritet i översiktsplanen. I den konkreta situationen uppstår en konflikt mellan Malmö stads visioner och delar av de boende. I denna konflikt kommer motstridande diskurser fram som presenterar andra storylines. Kanske är det först i en materialisering av en diskurs som dess premisser för handlande blir synliga och därmed kan ifrågasättas? Genom att titta på de boendes protester framkommer en motstridighet till Malmö stads visioner och de ”självklara” strategierna ifrågasätts.

Även i planprogrammet finns en antydning till en problematisering av diskursen när risken för hyreshöjningar påpekas. Denna risk verkar dock inte ses som något större problem eftersom resterande del av planprogrammet lyfter fram strategierna som önskvärda. Detta skulle kunna ses utifrån teorier om stadsförnyelse där ett områdes attraktivitet lyfts som en viktig aspekt i sociala frågor. Genom att höja attraktiviteten på ett område och skapa miljöer för medelklassen kan sociala problem och områdets stigmatisering bekämpas. Men vart tar de sociala problemen vägen? Är det endast ett sätt att dölja problemen som förflyttas till andra delar av staden? Kanske skulle Malmö stad vinna på att utmana de premisser som diskursen för en planering för social blandning ställer. Istället för att utgå ifrån att människors livschanser påverkar var de bor kan de vända sig till ett strukturellt perspektiv och använda den fråga som Slater (2013) skulle förespråka, nämligen: Varför bor människor i Holma och Kroksbäck?

7. Slutsats

I uppsatsen har det konstaterats att det i plandokumentet inte finns någon större problematisering av en planering för social blandning eller förklaring om varför det är ett eftersträvanvärt mål. Detta kan förklaras med att diskursen är institutionaliserad och implementerad i mål och strategier vilket gör att den ses som ”naturlig”. Sedan 1970-talet har tankarna om att tillföra en blandad bebyggelse i ensidiga bostadsområden för att bekämpa segregation diskuterats inom den nationella politiken. Det finns en tydlig röd tråd mellan de nationella diskussionerna och Malmö stads planering, även om målet blev formulerat något senare av Malmö stad. Föga förvånande är det tydligt i översiktsplanerna att tankarna som omger social blandning kom hand i hand med att sociala frågor allt mer började ta plats i den översiktliga planeringen. Den retorik om social blandning som framkommer i Malmö stads planering går till stor del att härleda i den tidigare forskningen även på internationell skala.

Det övergripande syftet med uppsatsen är att synliggöra och problematisera rådande diskurs om planering för social blandning. Genom att titta på retoriken inom Malmö stads översiktliga planering har jag identifierat tre storylines som går att koppla till diskursen om social blandning. Genom att synliggöra storylines tittar jag både på hur diskursen ser ut inom Malmö stad och varför social blandning är ett planeringsideal. Den ena storylinen som identifierats handlar om att ”bryta fysiska och sociala barriärer”. Ord som kan ses som tekniska såsom ”barriär”, ”stråk”, ”läka” och ”länka” ges sociala innebörder. Detta blir ett sätt att göra de sociala aspekterna till tekniska frågor, vilket gör att de blir mindre benägna att ifrågasättas. En annan storyline har tydliga referenser till tron på grannskapseffekter. Som den tidigare forskningen visat är denna retorik vanlig för att främja blandning i syfte att bekämpa problematik som knyts till segregation. En tredje storyline går att se utifrån tankar om stadsförnyelse och attraktivitet. Inom denna används uttryck som ”livaktigt stadsliv”, ”rörelse” och ”kreativitet”. Detta sätt att resonera kring stadens utveckling och det sociala livet kan ses som ett led i gentrifieringsprocesser. Strategier som syftar till social blandning blir då ett incitament för gentrifiering och därmed bortträngning i det långa loppet.

I konkretiseringen av diskursen, i form av de fysiska omformningarna av Holma och Kroksbäck, kommer andra storylines fram. I reaktioner från boende framkommer motstridande diskurser som inte funnits representerade i den översiktliga planeringen eller planprogrammet. De flesta planprogram möter självklart motstånd från människor

som inte är nöjda med utvecklingen av olika anledningar. Det som jag tycker är intressant med Holma och Kroksbäck är att kritiken kommer från både villaområdena och från flerfamiljshusområdena.

En relevant fråga att ställa som planerare är då hur viktig den sociala blandningen faktiskt är om det leder till att människor tvingas flytta på grund av hyreshöjning? En annan relevant fråga handlar om vem planeringen ska vara till för. Ska planeringen ta perspektivet av hela stadens tillväxt och därför satsa på att öka attraktiviteten för att locka till sig en ”önskad” befolkning eller ska planeringen utgå ifrån de som bor i staden och skapa gynnsamma förhållanden för de boende? Som framkommit i analysen används en planering för social blandning för båda dessa perspektiv. Detta skulle kunna problematiseras ytterligare genom att titta på om dessa går att föra samman, eller om det ena intresset spelar ut det andra. Om de inte går att sammanföra ställs planeringen inför en svår uppgift att avväga det ena intresset mot det andra.

7.1 Reflektioner

En problematisering av strategier om social blandning visar på planeringens politiska karaktär. Fina ord är vanliga att använda sig av i plandokument. Genom att synliggöra de begrepp som används inom samhällsplaneringen och problematisera de sätt som vi ser som ”naturliga” kan vi bli mer medvetna om vilka strukturer som påverkar handlandet åt ett visst håll.

För att gå vidare med ämnet hade det varit spännande att tillföra ett problemlösande perspektiv, detta skulle exempelvis kunna utföras genom att ta utgångspunkt i konflikter som uppstår i stadsrummet och undersöka vilka konsekvenser det får för människor som påverkas av strategierna. Det hade varit spännande att följa utvecklingen av Holma och Kroksbäck för att undersöka hur området utvecklas, både utifrån ett perspektiv om grannskap, gemenskap och minskad segregation och utifrån ett perspektiv av gentrifiering och hur områdets attraktivitet förändras i och med den nya bebyggelsen.

Referenser

- Andersson, R., Hogdal, J. och Johansson, S. (2007) *Planering för minskad Boendesegregation*. Rapport 2007:1 från Regionplane- och trafikkontoret. Stockholm: Stockholms läns landsting.
- Arthurson, K. (2002) Creating Inclusive communities through balancing social mix: a critical relationship or tenuous link?, *Urban Policy and Research*, 20 (3), s. 245-261.
- Arthurson, K. (2012) *Social mix and the city: challenging the mixed communities consensus in housing and urban planning policies*. Collingwood, Vic.: CSIRO Publishing.
- Atkinson R., och Kintrea, K. (2001) Disentangling area effects: evidence from deprived and non-deprived neighbourhoods. *Urban Studies*, 38 (12), s. 2277-2298.
- Atkinson, R. (2004) The evidence on the impact of gentrification: new lessons for the urban renaissance? *European Journal of Housing Policy*, 4 (1), 107-131.
- Bergsten, Z. och Holmqvist, E. (2007) *Att blanda? : en undersökning av planerares och allmännyttiga bostadsbolags syn på planering för en allsidig hushållssammansättning*. Gävle: Institutet för bostads- och urbanforskning.
- Boverket (2010) *Socialt hållbar stadsutveckling – en kunskapsöversikt*. Karlskrona.
- Börjesson, M. (2003) *Diskurser och konstruktioner. En sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur.
- Celander, M. (2015) Kritik mot planer för Kroksbäck: ”Beslutsfattarna på Malmö stad tror att de kan bygga bort problemen”. *Lokaltidningen Malmö Limhamn*. 28 oktober.
- Clark, E. (2014) Gentrifieringens ordning och enkelhet. Thörn, C. & Holgersson, H. (red.). *Gentrifiering*. Lund: Studentlitteratur. s. 37-47.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. och Wängnerud, L. (red.) (2012) *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. (4 uppl.) Stockholm: Norstedts juridik.
- Florida, R. (2014) *The rise of the creative class: revisited*. New York: Basic Books.
- Flyvbjerg, B. (2006) Five misunderstandings about case-study research. *Quality Inquiry*. 12 (2), s. 219-245.
- Galster, G. (2007) Neighbourhood Social Mix as a Goal of Housing Policy: A Theoretical

Analysis, *International Journal of Housing Policy*, 7 (1), s. 19-43.

- Galster, G. och Friedrichs, J. (2015) The dialectic of neighborhood social mix: editors' introduction to the special issue. *Housing Studies*, 30 (2), s. 175-191.
- Hajer, M. A. (1995) *The politics of environmental discourse: ecological modernization and the policy process*. Oxford: Clarendon.
- Hajer, M. A. (2005) Coalitions, Practices, and Meaning in Environmental Politics: From Acid Rain to BSE. I Howarth, D.R. & Torfing, J. (red.). *Discourse theory in European politics: identity, policy and governance*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hedin, K., Clark, E., Lundholm E., och Malmberg, G. (2012) Neoliberalization of housing in Sweden: gentrification, filtering, and social polarization. *Annals of the Association of American Geographers* 102 (2), s. 443-463.
- Hennink, M. M., Hutter, I. & Bailey, A. (2011). *Qualitative research methods*. Los Angeles: SAGE.
- Joseph, M. L., Chaskin R. J. och Webber H. S. (2007) The theoretical basis for addressing poverty through mixed-income development. *Urban Affairs Review*, 42 (3), s. 369-409.
- Khakee, A. (2000). *Samhällsplanering: nya mål, perspektiv och förutsättningar*. Lund: Studentlitteratur.
- Lees, L. (2014) Gentrifiering och social blandning. Thörn, C. & Holgersson, H. (red.). *Gentrifiering*. Lund: Studentlitteratur. s. 73-102.
- Musterd, S. (2002) Response: mixed housing policy: a european (Dutch) perspective. *Housing Studies*, 17 (1), s. 139-43.
- Musterd, S., och Andersson, R. (2005) Housing mix, social mix and social opportunities. *Urban Affairs Review*, 40 (6), s. 1-30.
- Malmö stad (1956) *Generalplan för Malmö 1956-1970*. Malmö: Stadsbyggnadskontoret.
- Malmö stad (1974) *Boendet. Krav och resurser – En sammanställning för generalplanarbetet*. Malmö: Stadsbyggnadskontoret.
- Malmö stad (1976) *Generalplaneskissens huvuddrag – underlag för samråd och diskussioner*. Rapport nr 8. Malmö: Stadsbyggnadskontoret.
- Malmö stad (1980) *Generalplan för Malmö*. Malmö: Stadsbyggnadskontoret.
- Malmö stad (2000) *Översiktsplan för Malmö 2000*. Malmö: Stadsbyggnadskontoret.

- Malmö stad (2013) *Malmöns väg mot en hållbar framtid. Hälsa, välfärd och rättvisa*.
Reviderad upplaga 3. Malmö: Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö.
- Malmö stad (2014a) *Handlingsplan för bostadsförsörjning*. Malmö:
Stadsbyggnadskontoret.
- Malmö Stad (2014b) *Översiktsplan för Malmö. Planstrategi*. Malmö:
Stadsbyggnadskontoret.
- Malmö stad (2016a) *Lägesrapport. Årlig uppföljning och analys av
bostadsförsörjningen*. Malmö: Stadsbyggnadskontoret.
- Malmö stad (2016b) *Planprogram för Holma och Kroksbäck i Hyllie i Malmö*. Malmö:
Stadsbyggnadskontoret.
- Malmö stad (2016c) *Samrådsredogörelse. Planprogram för Holma och Kroksbäck i
Hyllie i Malmö*. PP6045. Malmö: Stadsbyggnadskontoret.
- Mukhtar-Landgren, D. (2005) Den delade staden – Välfärd för alla i kunskapsstaden
Malmö. *Fronesis. Staden*. Nr. 18. Tidskriftsföreningen Fronesis, s. 120-131.
- Ostendorf, W., Musterd, S., och De Vos, S. (2001) Social mix and the neighbourhood
effect. Policy ambitions and empirical evidence. *Housing Studies*, 16 (3), s. 371-
380.
- Rennstam, J. och Wästerfors, D. (2015) *Från stoff till studie: om analysarbete i
kvalitativ forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Rose, D. (2004) Discourses and experiences of social mix in gentrifying
neighbourhoods: a Montreal case study. *Canadian Journal of Urban Research*, 13
(2), s. 278- 316.
- Sarkissian, W. (1975) The idea of social mix in town planning: an historical review.
Urban Studies, 13, s. 231-246.
- Slater, T. (2013) Your life chances affect where you live: A critique of the ‘cottage
Industry’ of neighbourhood effects research. *International Journal of Urban and
Regional Research*. 37 (2), s. 367-387.
- Smith, N. (2014) Gentrifiering som global urban strategi. Thörn, C. & Holgersson, H.
(red.). *Gentrifiering*. Lund: Studentlitteratur. s. 49-71.
- SOU (1975) *Bostadsförsörjning och bostadsbidrag, slutbetänkande av boende- och
bostadsfinansieringsutredningarna*. 1975: 51, Stockholm: Bostadsdepartementet.
- Tendens (2016) *Låt muren vara!* [Radioprogram]. Av: Måns Mosesson. P1, 1 februari.
- Van Kempen, R. och Bolt, G. (2009) Social cohesion, social mix, and urban policies in
the Netherlands. *Journal of Housing and the Built Environment*, 24, s. 457-475.

- Walks, R. A., och Maaranen, R. (2008) Gentrification, social mix, and social polarization: testing the linkages in large canadian cities. *Urban Geography*, 29 (4), s. 293-326.
- Winther Jørgensen, M. och Phillips, L. (1999) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Young, I. M. (2009) Aktivism kontra deliberativ demokrati. Fronesis. *Demokrati och expertstyre*. Stockholm: Tidskriftsföreningen Fronesis.